

HAVASI ZOLTÁN

ORSZÁGOS ÉS HELYI TUDOMÁNPOLITIKA

1

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága tudománpolitikai irányelveiben foglaltaknak megyénk és városunk tudományos életére alkalmazása, az irányelvek elemzéseiben található tendenciák alapján a helyi feladatok meghatározása, és az ezzel összefüggő törekvések helyi realizálása különös jelentőségű nálunk. Országunkban — a fővároson kívül — Szegedet tekinthetjük az egyetlen olyan kulturális és tudományos központnak, ahol a tudományok komplexitása, összetettsége leginkább megmutatkozik. Nincs hazánknak másik olyan vidéki kutatási bázisa, amelyben az irányelvek szerinti tudományágak együttesen (a társadalomtudományok, a természettudományok, az orvostudományok és az agrártudományok) hasonló kapacitással lennének képviselve. Az irányelvekben megfogalmazott, a hazai kutatóhálózat arányos regionális elhelyezésére irányuló törekvésekben a megyénkben és városunkban működő kutatóbázisra fokozottabban lehet számítani, ugyanakkor ezzel összefüggésben, mind a kutatókra, mind a helyi tudománpolitikával foglalkozókra sajátos felelősség hárul.

Mindenekelőtt a tudománpolitikai tevékenység jellege felismerésének a felelőssége. Nem pusztán szervező munkáról van szó. A feladat elméleti megalapozást, felkészülést követel. Mi is voltaképpen a tudománpolitika? A tudománpolitika a társadalmi osztályoknak, az államnak, a társadalmi szervezeteknek a tudomány társadalmi funkcióját, a tudományos alapkutatások irányát és arányait felismerő és meghatározó, a tudomány alkalmazását és fejlesztését célzó tevékenysége. Kifejezi a tudománynak a gazdaságban, társadalomban, politikában, kultúrában betöltött szerepéről, a tudományos intézmények állami irányításáról, a néptömegek tudományt fejlesztő tevékenységéről, a tudományos munka jellegéről, a tudományos kutatók feladatairól és képzéséről, a tudomány nemzetközi kapcsolatairól vallott nézeteket.

A tudománpolitika lényegében alkalmazotti tudományelmélet. A tudománpolitikai társadalmi gyakorlat, a különböző megoldások, nézetek, elméletek fejlődésének tanulmányozása során választ kaphatunk arra, hogy a társadalom — történeti fejlődésének adott fokán — a természet, a társadalom, a gondolkodás törvényszerűségeinek felismerésében meddig jutott el, hogyan gyarapodott az ismeretek rendszere, miként nyílt meg a mód a felismert törvényszerűségeknek a termelés, az osztályharc, a megismerés folyamatában való alkalmazására, milyen fokot ért el a társadalom tudományelméleti színvonala.

Törvényszerű, objektív folyamatok észlelhetők a tudomány előrehaladásában a technika folytonos tökéletesedése, az életkörülményeik javításán fáradozó emberek kialakult és nemzedékről nemzedékre átadott termelési gyakorlata, a tudományos felfedezések alkalmazása révén. A társadalom közösségi munkája folytán felhal-

mozódott ismeretekből fejlődő tudomány hatalmas erejű eszközzé válhat a természet új termelő erőinek, új termelési eszközeinek a felfedezésére. A tudomány mintegy felkínálja az embernek a kor követelményeihez való igazodás, a társadalmilag létrehozott új környezethez való viszony kialakításának módjait.

Kérdés, hogy az ember hatalma kiterjesztésének ezt a lehetőségét hogyan képes felhasználni. A technika tökéletesítésén túl miként képes gondolatilag összefogni a tapasztalat, a felfedezések, a kutatás vívmányait. Hogyan tud intellektuális összefüggést teremteni közöttük. Hogyan tudja társadalmi méretekben alkalmazni a természetről, a társadalomról, a gondolkodásról alkotott felismeréseit. Hogyan tudja az ismeretágakra szétszakadt, korábban egységes tudományt a társadalom egészének síkjára emelni elméletileg. Hogyan tudja meghatározni a még megoldandó problémák sorát. Miként tudja biztosítani a tudomány szétáradását a néptömegekben, a gyakorlati tevékenységben és a közgondolkodásban.

Végző fokon arról kell meggyőződnünk, hogy a tudománypolitikai elvek, elméletek nem lehetnek fejlettebbek, mint a társadalom gazdasági, politikai, ideológiai, egészében véve kulturális színvonala. Ezeknek az elveknek, elméleti alapvetéseknek, sőt a tudományirányítás gyakorlatának az adott természeti és társadalmi valósággal való megegyezése az elveket megfogalmazók együttesének osztálytartalmától és a történelmileg kialakult megismerési foktól függ. Ezért érdemes az eddiginél nagyobb figyelmet fordítani — a társadalmi-gazdasági átalakulás mellett — a kultúra, a tudatalakulás, az emberi megismerés, a szellemi munka fejlettségi fokára.

Az előző korok tanulmányozása közben arra is fény derülhet, hogy az osztály-társadalmakban az uralkodó osztály uralkodó felfogásai mellett — sőt, ha társadalmi hatásukban nem is, de színvonalukban ezeket túlhaladón — kifejlődnek az elnyomott, kizsákmányolt osztályok érdekeit tükröző nézetek elemei is, amelyek a termelési, társadalmi tapasztalatokból fejlődnek ki, amelyek ezeknek az osztályoknak a jövőjét felismerő munkások, parasztok és értelmiségiek legjobbainak műveltségi fokával, nemzetközi látókörével állnak összefüggésben.

Ezekre az elemekre épülő tudománypolitikai elvek, bár nem kerülnek rendszeres kifejtésben, tudományos megalapozással megfogalmazásra — már csak azért sem, mert nem külön, hanem a társadalmi haladással együtt gondolható el azok megvalósítása —, mégis többre hivatottak, mint az uralkodó tudományfelfogások, „kultúrpolitikai” koncepciók, mert a jövő számára, a társadalmi haladás irányában mutatnak utat.

Az osztályharcban születő, az általános politikába koncentrált, tehát a gazdasági politikával is egybevető programmal tudja aztán a szocializmust építő társadalom a maga tudománypolitikai gyakorlatát kifejleszteni. Ekkor emelkedhet először a kutatás irányítása a korabeli társadalomtudomány szintjére. Ekkor nő túl a tudománypolitika a közigazgatás, a tanügyigazgatás színvonalán, a kutatás irányításának, befolyásolásának elvei már nemcsak a jogban jutnak kifejezésre, hanem az egyéb társadalmi tudatformákkal, sőt a gazdasági alappal, a termeléssel kerülnek összefüggésbe.

Törvényszerűnek kell tekintenünk ily módon, hogy a gazdaságirányítás új rendszerét bevezető reformot a tudományos kutatások irányításának korszerűsítése követi. De ha kicsit előre tudunk tekinteni, belátható közelségbe kerül — az oktatási reformokon túl — a közművelődés, tágabban a kultúra reformja.

Olyan tudománypolitikai célkitűzések lehetnek ugyanis reálisak, amelyek — az anyagi-gazdasági tényezőktől meghatározott tudományos tevékenység elméleti és gyakorlati fejlettségi állapotán kívül — számolhatnak a közműveltség kellő fejlettségi fokával, a társadalmi tudatnak a társadalmi haladás irányában ható erejével. Nincs elfogadható társadalmi alapja a tudománypolitikának, ha a tudomány alkalmazására irányuló törekvéseket nem támasztja alá a néprétegek feltétlenül szükséges általános és szakműveltsége, ha a tudomány fejlesztésénél nem lehet számolni a tudomány és tömegek kapcsolatával, ha a tudománypolitikát nem a nép

érdekei határozzák meg. Minél nagyobb azoknak az embereknek a száma, akik egy társadalom kultúrájában részesednek, annál nagyobb a társadalom kultúrája, annál inkább mód nyílik a tudományos törekvések széles körű társadalmi bázisának megteremtésére.

Így világosodhatnak meg a helyi politika feladatai. Így teremthetők intellektuális összefüggések a gazdasági reform, a tudományirányítás reformja, az oktatás valódi korszerűsítése között.

A felsőoktatási reformmunkálatokat szerencsésen egészíthetik ki a tudományos kutatások irányításának új felfogásából adódó feladatok. Az eddigi törekvések az egyetemi munka stílusának megváltoztatására csak féloldalas vállalkozások voltak. *Az egyetemeknek a kutatásban visszanyert rangja biztosíthatja azokat a feltételeket, körülményeket, amelyek között alkotó szellemű, készségű fiatal szakember nevelédek nevelhetők.* Olyan fiatalokra van szükség, akik az önálló gondolkodás, tájékozódás felkészültségével kapcsolódnak be a közösségi érdekű társadalomépítő tevékenységbe, többek között a szocialista demokrácia megteremtésébe, folyamatának kialakításába.

Az országos tudománypolitikai irányelvek helyi viszonyokra alkalmazása még éppen csak kezdetét vette. Számos tárgyi és intellektuális feltételt kell biztosítani ahhoz, hogy országgrészünkben a közvetlen környezethez is kapcsolódó, az országos kutatási programok részeként kezelhető, a nemzetközi versenyben is helytálló kutatások bontakozzanak ki. Elismerés illeti azokat a kutatókat, akik eddig is szolgálni tudták a helyi érdekű, az országos vonatkozású célokat úgy, hogy a szegedi kutatóműhelyek nemzetközi megbecsülését is kivívták.

A nemzetközi tudományos kutatási apparátus különösen ismert bázisainak regionális, földrajzi elhelyezkedése azt mutatja, hogy a legrangosabbak vagy nagy történelmi múltú, nagy tradíciókkal rendelkező városokban, településeken funkcionálnak, vagy egészen modern környezetben, dinamikusan fejlődő nagyvárosi viszonyok közepette működnek, vagy pedig egyenesen az új kutatási telepek, centrumok köré épül a város. Mindenesetre szoros kölcsönhatás tapasztalható a kutatóbázisok és a települési viszonyok között. Meggyőződésünk, hogy a magyar helyzetben szerves összefüggéssel kell számolnunk a fővárosi tudományos kutatóintézeti hálózat túlfelvezését ellensúlyozó vidéki kutatógócok megerősítése és vidéki városaink nagyvárossá fejlődése között. A modern kutatási vállalkozások olyan technikai, gazdasági környezetet, olyan személyi ellátottságot, kommunális ellátást, olyan szellemi atmoszférát igényelnek, olyan feltételeket követelnek, amelyeket igazán és korszerűen az urbanizálódás magasabb fokára jutott települések tudnak biztosítani.

A tudománypolitikai elvi megfontolásokon túl tehát komplex feladatot jelent, magasrendű szervező munkát igényel a tudományfejlesztő gyakorlat is. Olyan helyi politikára van szükség, amely látásmódjában képes a szintézist kialakítani gyakorlat és tudomány kölcsönhatásaiban, amely képes a szűkebb település határain túltekintve nagyobb távlatokban megidézni az urbanizációs folyamat belátható nagyobb lépcsőfokait. A több megyét magukba foglaló vidékek, tájak, országrészek természetes központjaiból az egyes megyék termelési, társadalmi, művelődési viszonyai könnyebben áttekinthetők, mint a fővárosból. Ezek a viszonyok általánosságban természetesen lényegesen nem térnek el az ország más részeinek viszonyaitól. Mégis vannak bizonyos sajátosságok. Az ország területének egy adott része adott természeti sajátosságokkal, a lakosság termelési viszonyai és termelési tapasztalatai révén meghatározott lehetőségekkel rendelkezik, egy ilyen országrész bizonyos népgazdasági jelentőségű funkciót teljesít. A vidék főbb gócpontjaiban dolgozó tudományos kutatók, tudományos szervezők és tudománypolitikával foglalkozók földrajzi és társadalmi közelségben élnek a tájban jelentkező termelési, társadalmi, művelődési, tudományos kutatási problémákhoz.

Amíg egy országrész kellő színvonalú iparral nem rendelkezik, nem is merülhet fel a tudomány termelőerként ható szerepe. Az iparosodás ütemének felgyorsulása esetén is a tudománynak — a társadalmi fejlődés üteméhez igazodva — előbb az általános kulturális színvonalra gyakorolt hatása jut érvényre. A tudomány társadalmi méretű alkalmazásának igénye csak a társadalom viszonylag fejlett általános kulturális bázisán merülhet fel.

A tudománypolitika lényegében összefogja, összefonja az emberi kultúra technikai és ideológiai oldalát. Közvetít és arányokat állít fel természettudományok és társadalomtudományok között, a tudományelmélet és a gyakorlati kutatás között áll, a termelés és a tudomány, a társadalom és a tudomány közötti összefüggéseket tárja fel, és az összefüggések gyakorlati érvényre jutását ösztönzi.

HÉZSÓ FERENC: KISMAMA